

JE SPEELT EEN VERHAAL EN NOG VEEL MEER MET KINDEREN

Een van de aanzetten om tot spel te komen is het verhaal. De leerkracht vertelt een verhaal of laat het lezen en de kinderen spelen het na. Die werkwijze lijkt eenvoudig, is bruikbaar in vele lessituaties en gaat onveranderd al eeuwenlang mee in het onderwijs.

De laatste tien jaar daarvan zat ik nogal sterk verwickeld in drama en spel, en niet alleen in het onderwijs. Als ik die tien jaar overzie, merk ik toch een duidelijke evolutie.

Over deze evolutie wil ik het hier hebben. En wel door drie dramatische werkvormen te schetsen en te tonen hoe de ene zich op de rug van de andere ontwikkelde in de loop van die periode.

Dramatiseren was nog de werkvorm rond 1970. Dramatiseren van een verhaal heeft meestal als belangrijkste doelstelling : het oefenen en het zich eigenmaken van spelvaardigheden en het zich inleven in een rol (in een intrige). De methode kan je omschrijven als het spelen van het verhaal, verdeeld in scènes, waarbij de invulling van de rol en de situatie vrijwel volledig door het verhaal bepaald wordt.

Het "werken met een verhaal" ontwikkelt zich in de loop van de jaren '70. De belangrijkste doelstelling heeft vooral te maken met het verwerven van inzicht in de "eigen" situatie en de veranderbaarheid ervan. De methode die hier gebruikt wordt is vaak gebaseerd op improvisatie van rollen en situatie. Het opvullen en vormgeven ervan gebeurt bijna uitsluitend door de spelers/kinderen zelf.

De "verhaalmethode" ontstaat bij het begin van de jaren '80. De hoofdoelstelling verwijst naar het verkennen en spelen van de eigen "herkenbare" werkelijkheid. De verhaalmethode combineert de twee voorgaande, nl. de rollen en de situaties worden deels door het verhaal en deels door de spelers/kinderen ingevuld.

Dramatiseren van een verhaal

JE SPEELT EEN VERHAAL.

Een zeer duidelijk beeld van wat "dramatiseren" inhoudt vind je bij Marcel Van Dijck (p. 30 ; 1970). Het verloop van dit dramatiseren schetst hij als volgt. Zijn schema wordt hier bijna integraal weergegeven.

Het verhaal

Het verhaal moet geschikt zijn :

- veel actie en handeling (handeling is bv. kwaad zijn, actie is kwaad gezicht, een wijzend gebaar en de uitroep "eruit jij !")
- veel personen, dieren, planten
- veel stemmingen
- veel geluiden (bv. regen, wind, dieren, voetstappen, e.d.)
- veel bewegingsdekors (bv. bomen, huizen, golven, korenaren, e.d.)

Het verhaal moet aangepast zijn aan de leeftijd van de kinderen.

Aanbieding van het verhaal

- vertellen : suggestief vertellen, zonder al te veel zelf te dramatiseren ; eigenlijk meer impressief vertellen.
- voorlezen :
- wijlezen of individueel lezen :

Navertellen van het verhaal

indien nodig, gelegenheid tot spreken.

Vragen stellen i.v.m. het verhaal

- de vorm is een leergesprek over - personen - plaatsen - stemmingen
- intrige
 - Wie komt er in het verhaal voor ?
 - Wat is dat voor iemand ? (beroepen)
 - Hoe oud ? groot ? dik ?
 - Hoe voelt hij zich ? (stemmingen)
 - Wat hebben ze met elkaar te maken ? (intrige)
 - Wat doen ze ? (van handeling naar actie en van actie komen tot wat er achter zit : handeling)
 - Waar wonen ze ?
 - Waar speelt zich dit verhaal af ? (land, stad, dorp, streek : integratiemogelijkheid met aardrijkskunde, geschiedenis)
- Noot : Hier liggen veel kansen voor spelen, uitbeelden, inleven, SPELEN, SPELEN !!!

Verdeling in scènes

Verdeling in hoofdstukken, bedrijven, taferelen, scènes.

- in welke grote delen kunnen we het verhaal verdelen ?
- hoe gaan de delen in elkaar over ?
- welke onderdelen zitten er in elk deel ?

Het leren zien van een verloopplan en een stuwingslijn.

Opmerking :

- in de vormen van een leergesprek : delen worden op bord gezet.
- de leerlingen doen het in kleine groepjes ; daarna verslag.
- de leerlingen doen het individueel (zelfstandige opdracht).

Het spelen

Bij "vragen stellen" is al aangegeven, dat er vele speelmogelijkheden zijn, die als vooroefening dienen voor het eigenlijke spelen. Kleine etudes die ook los van het genoemde gegeven gespeeld kunnen worden naar aanleiding van allerlei leerstofonderdelen (taal- en leeslessen, aardrijkskunde, geschiedenis, biologie, moraal, katechese, e.d.m.) Nu komt echter het eigenlijke dramatiseren : het omzetten van een verhaal in een drama, een toneelstuk. Het verhaal is de fabel van dat toneelstuk.

- Welke scène vinden jullie het leukst ? het spannendst ? triest ? enz. Die scène wordt er uitgelicht (korte herhaling van "vragen stellen" en gespeeld.
 - Welke scène volgt daarop ?
 - Welke scène ging eraan vooraf ?
 - Beginnen met de eerste scène en zo voort.
- Noot : Geef de speelruimte aan ! Waar is het huis ? het bos ? het schip ? Boven-onder : bewegingsdekors e.d.m.

De nabespreking

- Na iedere scène een korte nabespreking :
 - leergesprek
 - klassegasprek, geef verslag !
- Na een groep van scènes. Letten op :
 - individueel spel
 - mimiek
 - pantomimiek - beweging
 - taal - verstaanbaar
 - rolinleving - intonatie
 - samenspel - mise en scène.

Opmerkingen

- Dit schema is geen strak patroon. Zie het als een elastisch geheel, durf ervan af te wijken, sla elementen over, neem een klein onderdeel eruit.
- Na oefening als onder vorige opmerking bedoeld, is dit schema bruikbaar voor een groter tekstgeheel of dramatisatieproject, bv. De vos Reynaert, De Bremer Stadsmuzikanten, Karel en de Elegast.
- Regisseer nooit !!! Laat de leerlingen al spelend ontdekken. Bijvoorbeeld : Verbied geen doorelkaar praten.
In de nabespreking komt dat er wel uit.
Geen : "Je moet daar en daar gaan staan", liever : "konden jullie alles goed zien ? Waarom niet ? Waar zou je dan gaan staan ? en hij ?"
- Schakel zoveel mogelijk leerlingen in ! Denk aan andere vakken !

JE DENKT EROVER NA.

Om te dramatiseren moet je dus een geschikt en aangepast verhaal zoeken (o.a. met voldoende aktie, personages, e.d.).

Tijdens en na de aanbieding van het verhaal zullen de kinderen zich inleven. Ze kunnen zich inwerken in het verhaal. Alles wordt "levend". De kinderen leven zich in : in het verhaal, in de rollen, in de handelingen, in de gevoelens van de personages, e.d. Via vragen komen de kinderen tot het uitbeelden van rollen en situaties. Door aktief te spelen verkennen de kinderen de (lichamelijke en psychologische) karakters van de personages. De inhoud van deze "rolopbouw" vinden de kinderen bijna volledig terug in het verhaal. Ze onderzoeken de motieven van een aantal handelingen. Al spelend geven de kinderen vorm aan de wereld van het verhaal.

Je gaat over tot de verdeling van het verhaal in scènes. In een gesprek zoek je samen met de kinderen de spanningslijn van het verhaal. Je verdeelt dit in "op - elkaar - volgende" delen. Het opmaken van een dergelijk scenario is meestal (cognitief) een niet zo eenvoudige opdracht. (Vraag dit maar eens aan tekst- en scenarioschrijvers van film en toneel).

Meestal moet je het verhaal aanpassen. Dit gebeurt door adaptatie. In dit geval een formele adaptatie, eigenlijk een genre-adaptatie van epische naar dramatische tekst. Je gaat dus stukken weglaten, delen toevoegen, personages wijzigen, verspringen in tijd en ruimte, hoofdzaken aksentueren, e.d.m. Dit is nodig wil je komen tot speelbare eenheden, scènes.

Het verloopplan is klaar. De kinderen kunnen door aktief te spelen elke scène "opvullen". Met de hele klas of in kleine groep worden de scènes uitgeprobeerd, worden personages vormgegeven, dialogen uitgeklaard, ruimte- en tijdsverloop vastgelegd, afspraken gemaakt, ... Elk kind heeft een rol, een funktie in het dramatiseren (bv. de verteller, de hoofdrolspelers, de bijspelers, de geluidsmakers, enz.).

De kinderen spelen het verhaal.

De rol van de leerkracht is niet deze van een regisseur (ook al is dit gevaar groot bij deze werkwijze). Hij moet daarentegen zoeken naar aktieve spelimpulsen, waardoor de kinderen komen tot uitbeelding, tot samenspel, tot inleving in de rollen en situaties. Hij stimuleert tot lichamelijk en verbaal spel. De leerkracht is een stimula-

tor. Hij stimuleert actief spel, evenals de ontwikkeling van de inlevingsvaardigheden. Bij de kinderen staat actief spelen centraal, niet het eindprodukt (de voorstelling).

Werken met een verhaal

JE SPEELT MEER DAN EEN VERHAALTJE.

In de loop van de jaren '70 evolueert het begrip "dramatiseren" meer en meer naar "werken met verhalen" of "spelen met verhalen". Leerkrachten en spelbegeleiders zetten zich vaak terecht af tegen het dramatiseren. De kritiek op het dramatiseren is meestal de volgende.

Bij dramatiseren spelen de kinderen niet vanuit zichzelf. Ze spelen een rol, iemand anders (net zoals een acteur). En wat dit personage doet wordt "totaal" bepaald door het verhaal. De kinderen leven zich in iemand anders in, in een voorgeschreven rol. Ze nemen van het personage ideeën over, die ze zelf niet kennen en/of gemaakt hebben.

In het dramatiseren spelen de kinderen het verhaal na. Dit wil zeggen, ze geven vorm aan de wereld van het verhaal. Ze stellen hun expressiemogelijkheden ten dienste van de uitbeelding. De kinderen geven geen vorm aan hun eigen wereld (aan hun opvattingen, gevoelens en wensen ten aanzien van hun leef- en beleevingswereld).

Bij dramatiseren onderzoek je wel de motieven van een handeling. Maar je toetst deze handeling nooit aan de werkelijkheid. Het verhaal belemmert dit ook. Nl. het verhaal heeft een handelingsverloop dat vastligt. De vraag naar de realiteitswaarde en/of de wenselijkheid van dit verloop stelt zich niet bij het dramatiseren.

Dit inzicht geeft dan weer aanleiding tot een nog dieperliggende bedenking. De kinderen passen zich aan de rollen aan, identificeren zich ermee. Dit leidt wel tot verhoging van het inlevingsvermogen en van de inlevingsvaardigheden bij de kinderen. Maar daar doorheen leren de kinderen in feite zich aan te passen aan de bestaande rollen en situaties (aanpassende creativiteit en fantasie). Dit leidt dus tot maatschappijbestending. Je ervaart op die manier dat de maatschappelijke situaties onveranderbaar zijn. De kinderen moeten spelen zoals het verhaal het voorschrijft. Al spelend uitgaan van of zoeken naar veranderbaarheid van de maatschappelijke rollen en situaties (emancipatorische creativiteit en fantasie) werd voor velen een uitdaging in het "werken met verhalen".

JE SPEELT JE EIGEN VERHAAL.

De kritiek op het dramatiseren geeft reeds een richting aan. Meer en meer werden andere manieren gezocht om met een verhaal te werken. De spelers/kinderen moeten meer de kans krijgen om zelf hun "eigen" betekenis, hun "eigen" ervaringen, ideeën en opvattingen vorm te geven (i.p.v. het verhaal na te spelen). Ook is het nodig dat de kinderen de veranderbaarheid van de situaties (in het verhaal) kunnen ontdekken.

De meeste werkvormen in deze richting baseren zich op improvisatie : het spel ontwikkelt zich vanuit een gegeven grondlaag (een spelaanzet, verhaal, probleemstelling) of ontwikkelt zich naar een gegeven doel (een eindpunt, verhaal, ontknoping), waarbij de spelers/kinderen vrijwel zelfstandig de spel-invulling bepalen. De twee volgende werkvormen zijn kenschetsend voor dit "werken met een verhaal".